

Atefeh Sebdani

Oman onneni nojassa

Suomentanut Elina Lustig

ATENA

Pohjoismaiden
ministerineuvosto on
tukenut tämän teoksen
suomentamista

Ruotsinkielinen alkuteos *Min hand i min*

© Atefeh Sebdani 2023 by Agreement with Grand Agency. All rights reserved.

Suomenkielinen laitos © Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Asianosastien ja heidän ympärillään olevien suojaamiseksi kaikkien kirjan yksityishenkilöiden
henkilöllisyys on muutettu ja salattu lukuun ottamatta kirjan tekijää ja hänen puolisoaan.

ISBN 978-951-1-48920-7

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2025

Esipuhe

Oman onneni nojassa on kertomus elämästäni. Se on lapsen kertomus: perustuu muistoihini ja tukeutuu viranomaisten muistiinpanoihin ja läheisten kanssa käymiini keskusteluihin.

Lapsi ei tunne oikeuksiaan eikä tiedä, mitä vaihtoehtoja hänellä olisi. Minä olin hylätty, traumatisoitunut lapsi, joka ei ymmärtänyt, mitä ympärillä tapahtui. Pelkäsin kuollakseni, että menettäisin sen viimeisenkin, mikä minulla oli jäljellä, ja yritin epätoivoisesti tehdä oikeita ratkaisuja pysyäkseen hengissä. Minut oli jätetty täysin vieraiden aikuisten armoille.

Siksi kirjani on kertomus myös siitä, miten aikuisten maailma pettää. Miten Ruotsin viranomaiset pettivät, kun ne kerta toisensa jälkeen jättivät puuttumatta minun ja sisarusteni huonoihin elinoloihin. Viranomaisten kykenemättömyys hyödytti minua hyväksikäyttäneitä ja vastarintaliikettä, johon he kuuluivat. Liike suhtautui minuun kuin varallisuuteen, jota saattoi hyödyntää monella tavalla: esimerkiksi välineenä, jonka avulla saattoi lypsää samoilta valtion viranomaisilta taloudellisia etuja oman poliittisen toiminnan rahoittamiseksi.

Eivätkä hälytysnappia painaneet yksityiselämänikään aikuiset. Organisaatiossa, jossa kasvoin, kaikki ongelmat hoidettiin visusti omassa piirissä. Nyt aikuisena tiedän, että en ole kohtaloineni yksin. Meitä ympäri maailmaa hajautettuja ja samat kokemukset jakavia lapsia oli satoja. Yhä useampi meistä on astunut julkisuuteen ja kertonut tapahtumista, mutta vastuulliset eivät vieläkään myönnä, mihin kaikkeen ovat meidät saattaneet. Ja vielä vähemmän ovat viranomaiset ottaneet vastuuta laiminlyönneistään.

Kertomalla kokemuksistani toivon voivani vaikuttaa siihen, että yhä useammat aikuiset päättäisivät toimia, jos vaistoavat jonkun lapsen voivan huonosti. Yhtä lailla toivon, että viranomaiset päättäisivät ruotia toimintaansa ja pyrkisivät oikeasti lapsen parhaaseen.

Lopuksi toivon, että sinä, jolla oli lapsena vaikeaa, saat jotain lohtua siitä, että et ollut ainoa. Tämä kirja on omistettu meille.

Atefeh Sebdani, toukokuussa 2023

Tirana, Albania, tammikuu 2015

Yritin keskittyä tutuiksi tulleisiin valoihin, joita näkyi taksin ikkunasta. Punaisiin ja keltaisiin. Autonvaloihin, jotka näkyivät aina, matkustinpa mihin tahansa maailmassa. Siellä ne olivat, ikkunoiden toisella puolella. Junien ikkunoiden, bussien ikkunoiden. Autojen ja lentokoneen ikkunoiden. Ja kaukana horisontissa, kun nukuimme paljaan taivaan alla vuoristossa.

Taksissa matkalla kohti Tiranaa yritin hakeutua takaisin valojen tuomaan turvaan. Ennen se oli aina onnistunut, mutta nyt ei. Tilalla oli pelkkä kyyninen suhtautuminen. Aivan kuin joku olisi nauranut minulle pilkallisesti. Aivan kuin joku olisi halunnut sanoa minulle, että eivät punaisina ja keltaisina hehkuvat valot olleet ikinä olleet ystäviäni. Ne olivat vain mielikuvissani kerta toisensa jälkeen toistuva kohtaaus. Painoin poskeni ruutua vasten tunteakseni tammikuisen illan kylmyyden kuumottavalla ihollani. Suljin silmäni. Tunsin ikkunassa pienen Atefeh'n posken. Hän vaikutti ylettyvän ikkunaan juuri ja juuri, ja näin hänen kiharoidensa painuvan ruutua vasten. Näin, miten hänen kevyt hengityksensä höyrysti ruudun niin, että valot sen ulkopuolella muuttuivat sumeiksi.

Yritä jaksaa, pikku Atefeh. Selviät kyllä, tiedän sen. Olet minä. Jonain päivänä kaikki järjestyy.

Pysähdyimme kahden talon päähän hänen talostaan, koska emme halunneet järjestää mitään kohtausta taksikuskin nähden. Mutta kieläydyin nousemasta autosta. Joku avasi minun puoleiseni auton oven ja ojensi kätensä. Käännyn pois päin ja komensin autonkuljettajaa ajamaan minut takaisin lentokentälle.

He kiskoivat minut riuskasti ulos autosta, huusivat kuljettajalle, että tämän pitäisi ajaa tiehensä, paiskasivat auton oven nopeasti kiinni. Lysähdin istumaan jääkylmään maahan. He eivät saisi minua pois tästä paikasta. Heitä oli kuitenkin kaksi, ja he tarttuivat kumpikin kainalooni.

En kyennyt enää hallitsemaan itseäni. En tiennyt, miltä kuulostin, miltä näytin. Kadotin itseni. Kaikki sisälläni muhineet tunteet, jotka olin lopulta onnistunut tukahduttamaan tai joiden kanssa olin opetellut elämään, kaikki ajatukset, joita olin menneinä vuosikymmeninä päässäni pyöritellyt pitääkseni itseni järjissäni: kaikki ne alkoivat nyt pusertua yhtä aikaa ulos huokosistani.

Olin jollain Tiranan esikaupunkialueen nimettömällä, asfaltoidulla kadulla, jota reunustivat linnamaiset kivirakennukset, ja ensimmäistä kertaa elämässäni minut valtasi tunne, että en selviäisi tästä omin avuin. Ensimmäistä kertaa elämässäni pyysin: ”Olkaa kiltit ja auttakaa minua! Jonkun täytyy auttaa minua!”

He raahasivat minua kohti suurta mustaa takorautaporttia. Sen takana oli pieni puutarha. Punaiset ja keltaiset valot olivat poissa, oli täysin pimeää. Ei edes kuu jaksanut paistaa. Kaikkien menneiden vuosien tukahdutetut tunteet myllersivät mahassani ja kyykistyin, en uskaltanut katsoa ylös. En uskaltanut astua viimeistä askelta. Kuulin pimeästä äänen puhuvan. Ääni oli huolestunut ja niin kovin tuttu, että koko olemukseni kääntyi sitä kohti. Tuota ääntä olin kaivannut, tuon äänen olin pitkäksi aikaa unohtanut. Tunsin sydämeni hakkaavan kurkussa asti. Nostin katseen kohti porttia. Ensin en nähnyt mitään. Sitten hahmotin muutaman puun. Kauempänä, parin metrin päässä, erotin betoniportaata.

Ja siinä.

Kaikki se mitä olin odottanut. Kaikki se mistä elämässäni oli ollut kyse.

OSA I

Isfahan – Belutšistan – Karachi –
Irak – Jordania – Saksa – Malmö
1986–1991

*Emme aina muista, mutta sen sijaan tunnemme. Tiedämme.
Miten sielu selviää, jos sen pitää koko ajan vaieta?*

Useimmat meistä muistavat. Useimmat lapset kasvavat jonkun sellaisen kanssa, joka kertoo eteenpäin yksityiskohtia. Ja kertoo niin, että lapset voivat suorastaan nähdä muistikuvat edessään, olivatpa ne aitoja tai eivät. He näkevät ne, he tietävät, että niin on tapahtunut.

Hetken tunnen tuoksun, joka sytyttää jotain sisälläni.

Näen silmiäni edessä kuumuraisen ranteen. Kenen se on? Näen, miten kimppu mintunoksia työnnetään sulavasti ja varoen puuvillaiseen taskuun. Kenen taskuun? Joku kertoo monta vuotta myöhemmin pehmeästä valkoisesta kanista.

”Sinullahan oli kani, muistatko?”

Kuka voi vahvistaa asiat, jos ei ole ketään kertomassa?

Mintun tuoksu haihtuu pois, mutta se ehtii silti viemään minut ajassa taaksepäin. Se pyyhkii epäilykset hetkeksi tiehensä. Ehkä ne eivät olleetkaan pelkkää mielikuvitusta vaan aitoja muistoja.

Ensimmäisen kerran äiti ja minä jouduimme eroon toisistamme yönä, jona synnyin. Oli helmikuu, ja lumihiutaaleet leijailivat öisten talojen ja katujen yllä Isfahanissa Iranissa. Synnytys oli ollut vaikea, ja äiti piti viedä äkkiä sen jälkeen teho-osastolle. Minut jätettiin yksin sairaalan huoneeseen. Ei ollut tapana, että isät olisivat mukana synnytyksessä, ja oma isäni oli matkoilla hoitamassa poliittisia tehtäviään. Tunnit kuluivat, ja koska äitini oli liian heikko palaamaan takaisin huoneeseen, sairaanhoitaja soitti tädilleni, isän sisarelle Afsaneh'lle. Täti tuli sitten hakemaan minut sairaalasta. Hän tilasi taksin ja kantoi minut isän vanhempien kotiin, josta vanhempani olivat saaneet käyttöönsä huoneen. Vuorokautta myöhemmin lääkärit lopulta suostuivat päästämään äidin kotiin vastasyntyneen tyttären luo, kunhan äiti ensin oli inttänyt kotiin pääsyä tarpeeksi kauan. Oli epätavallisen kova talvi, ja talo oli jääkylmä, koska kellään ei ollut ollut varaa maksaa lämmityksestä. Äiti työnsi minut vaistomaisesti vaatteidensa sisään pitääkseen pienen kehoni lämpimänä.

Jo hääyönä muutamaa kuukautta aikaisemmin äiti oli anonut, että hän ja isä eroaisivat Kansan mujahidin -järjestöstä. Isä ei ollut piitannut äidin pyynnöstä. Äiti sai luvan yksinkertaisesti sopeutua siihen, että joutui mukaan salaisiin istuntoihin. Kohta synnytyksen jälkeen hän oli jälleen mukana maanalaisessa toiminnassa. Mullahit etsivät entistä kiihkeämmin vastarintaliikkeiden jäseniä, ja samalla heidän kostotoimensa myös aiemmin liikkeessä mukana olleita kohtaan lisääntyivät. Työnsaantimahdollisuudet heikkenivät kaiken aikaa. Molemmat vanhempani olivat joutuneet keskeyttämään opintonsa jo kauan sitten, eivätkä he enää voineet hankkia edes omaa asuntoa.

Melika aneli uudestaan ja uudestaan, että saisi jättää liikkeen, mutta Hassan piti vaimoa itsekkäänä ja suuttui aina vain enemmän. Oliko

vaimo yksi niistä, jotka halusivat elää ”tavallista elämää”, kun taas toiset, hän itse mukaan lukien, joutuivat taistelemaan heidän vapautensa puolesta? Isä taivutteli äidin uskomaan, että vapautuminen oli lähellä. Kohta saavutettaisiin makea voitto, kunhan he vain jaksaisivat sinnitellä vielä hetken. Mutta ei Melika turhaan ollut ollut huolissaan, sillä kohta hänet ja hänen toverinsa pidätettiin. Äiti heitettiin Isfahanin kuumilta kaduilta suoraan kylmään betoniselliin. Kuolemantuomio väijyi sekä hänen että hänen toverinsa yllä. Poliisi ja vankilan henkilökunta eivät tienneet Melikan salaisuudesta: lapsesta, joka kasvoi hänen vatsassaan. Kun äiti yhdessä sellitoverinsa kanssa eräänä päivänä vietiin kidutushuoneeseen, hän laski vaistomaisesti kätensä pienelle kummulle, joka oli alkanut työntyä esiin. Niin hänen salaisuutensa paljastui.

Aika pian Melika näki epätoivoisesti rimpuilevaa toveriaan raahattavan ulos sellistä. Eikä tämä koskaan palannut. Mutta äiti sai suureksi hämmästyksensä havaita, että hänen salaisuutensa koitui hänen pelastukseksi. He sanoivat, että pyöveli ei voinut mestata raskaana olevaa naista. Äidin sellitoverin viimeisestä hengenvedosta ei ollut kulunut kauan, kun äiti vapautettiin.

Pian hän synnyttäisi tyttärensä. Minut.

Äidin henki säästy, ja samalla säästy myös minun henkeni. Aluksi maailmaantuloni tuntui muuttavan vanhempieni elämää. Kaksikymmentävuotias Melika oli enemmän kotona, ja se sopi hänelle oikein hyvin. Vastasyntyneestä lapsesta tuli pätevä tekosyy jäädä pois liikkeen toiminnasta. Hassankaan ei protestoinut. Päinvastoin hän näytti itsestään uusia puolia, joita Melika ei ollut hänessä ennen nähnyt, ja kohteli vaimoa ja vastasyntyntä tytärtä hellästi ja rakastavasti. Hän ei halunnut hukata ainuttakaan tyttären edistysaskelta. Muista suvun miehistä poiketen hänellä ei ollut mitään tyttären vaippojen vaihtoa tai syöttämistä tai syliin nukuttamista vastaan.

Isäni rakasti minua. Niin minulle on kerrottu. Samaan aikaan hän rakasti Kansan mujahidin -järjestöä, jonka jäsen hän oli ja joka taisteli vapaan ja demokraattisen Iranin puolesta. Rakkaus järjestöön veti häntä yhä tiukemmin puoleensa. Jonain päivänä hän olisi mukana perustamassa uutta Irania tyttarelleen ja voisi ylpeänä sanoa olleensa yksi niistä, joiden ansiosta se onnistui. Mitä aktiivisemmin hän toimi järjestössä, sitä enemmän hän tunsu etäänntyvänsä perhe ja ystäväkeskeisestä, pinnallisemmasta maailmasta. Hän omisti valveillaoloaikansa jokseenkin kokonaan poliittiselle toiminnalle ja tuli kotiin vain syömään tai lepäämään, kun äiti puolestaan haaveili tulevaisuudesta ja poimiskeli minttua yrttitarhassa pienen jotellevan tyttärensä kanssa.

Maanalainen vastarintaliike oli tarjonnut Hassanille elämäntehävän, johon hän oli aina pyrkinyt. Liikkeen alkuperäinen tavoite oli kuningaskunnan kukistaminen ja demokraattisen, sekulaarin Iranin perustaminen. Mujahidinin tavoin myös muslimipapit eli mullahit olivat ennen vuoden 1979 vallankumousta lukeutuneet šaahin, kuninkaan, vastustajiin. Mullahit voittivat ja perustivat Iranin islamilaisen tasavallan. He olivat armottoman tietoisia siitä, ketkä olivat heidän vihol-

lisiaan, ja päättivät poistaa toisinajattelijat maan kamaralta. Maa siirtyi sortovallasta toiseen, nyt vain entistä pahempaan. Isäni joutui mustalle listalle, mutta se teki hänestä entistäkin periksiantamattomamman.

Äiti sitä vastoin ei ollut ollut ikinä kiinnostunut politiikasta. Niin kuitenkin kävi, että teinivuosinaan hän oli alkanut isosiskon pakottamana ja enemmän tai vähemmän vastentahtoisesti osallistua liikkeen toimintaan. Hänelle oli annettu vaihtoehtoiksi joko mennä mukaan Kansan mujahidiniin tai lähteä pois kotoa. Teininä hänet saatiin kiinni julistuslehtisten jakamisesta vastarintaliikkeen nimissä, mistä seurasi pidätys. Ensimmäisen vankilareissun jälkeen hänen mahdollisuutensa avoimia jonkun liikkeeseen kuulumattoman kanssa olivat kutistuneet häviävän pieniksi. Hänen ystävättärensä tunsivat miehen, jolla oli samankaltainen tausta, ja muutaman viikon päästä Melika ja Hassan olivat jo naimisissa. Pian Melika oli myös raskaana.

Mujahidin maksoi isälle pientä avustusta korvaukseksi tämän uupumattomasta raadannasta ja liikkeen puolesta ottamista riskeistä. Isän ja äidin elanto koostui tästä avustuksesta. Rahat olivat peräisin muilta, varakkaammilta liikkeen jäseniltä ja kannattajilta, jotka kävivät tavallisissa, vakituisissa töissä ja elivät näennäisesti normaalia elämää mutta salaa tukivat liikettä taloudellisesti. Mutta tarvittiin myös jäseniä, jotka menivät joka päivä Mujahidinin jatkuvasti sijaintiaan muuttavaan salaiseen toimistoon ottamaan vastaan tehtäviä yhteisen tavoitteen hyväksi.

Isän saama pieni avustus ei riittänyt kovinkaan pitkälle. Jo kohta vuoden he olivat asuneet isän vanhempien luona, eikä se ollut millään lailla ihanteellinen ratkaisu varsinkaan pienen vauvan kanssa. Tietenkin äiti olisi voinut jättää minut päivisin ja lähteä etsimään jotain lisätulolähdettä, mutta hänen Mujahidin-taustansa oli este. Nuoripari oli riippuvainen suvun almuista ja hyvästä tahdosta.

Jo minun ensimmäisen elinvuoteni aikana Melika tuli uudestaan raskaaksi, ja tällä kertaa häntä pelotti. Minua synnyttäessään hän oli menettänyt hengenvaarallisen paljon verta, eikä heillä nyt uutta lasta odottaessaan ollut rahaa oikeaan lääkäriin. Siksi Melika ajautui puos-

karin käsiin, ja tämä leikkasi hänen alapäättään veitsellä, kun vauva ei halunnut tulla heti ulos. Toimenpide suoritettiin puuduttamatta, ja sen jälkeen Melika jätettiin niine hyvineen: ei ommeltu, ei hoidettu, ei lääkitty riittävästi. Lääkärin sanottiin yrittäneen pelastaa pikkuveljeni Aminin hengen, minkä takia hän olisi päättänyt vaarantaa äidin elämän. Äiti luuli kuolevansa. Jo seisominen oli mahdotonta, saati itsensä järjestäminen kotiin omin päin.

”Afsaneh *jaan*, ole kiltti ja hae minut kotiin.”

Tätini Afsaneh tuli vastaanotolle setäni kanssa. Yhdessä he kantoivat äidin ja vastasyntyneen Aminin taksiin. Äiti makasi takapenkillä verisissä vaatteissaan. Kivut olivat niin kovat, ettei hän kyennyt edes katsomaan pientä poikaansa. Afsaneh piteli Aminia sylissään koko kotimatkan.

Melika oli kärsinyt juuri traumaattisen synnytyksen, joten hänen oli vaikea paneutua Aminin hoivaamiseen samalla tavalla kuin hän oli antautunut minun hoitamiseeni. Hän kuitenkin tiesi, että vaihtoehtoa ei ollut. Niinpä hän makasi kaikki päivät lattialla me lapset kyljissään ja käännähti puolelta toiselle tarjotakseen meille rintaa. Makasimme lattialla siksi, että äidin olisi helpompi ryömiä vessan ja makuupaikkamme väliä. Hän kyyhötti kylpyhuoneen lattialla polvillaan ja huuhteli kangasvaippojamme. Niin kului viikkoja, mutta hän selvisi, ja vähitellen hän jo kykeni seisomaan.

Nuori äitini, pieni vastasyntynyt pikkuveljeni, valkoinen pieni kanini ja tuoksuva yrttitarha olivat koko maailmani. Ja äidin varovaiset kädenliikkeet mustassa, kiharassa tukassani. Istuimme spartalaisen kotimme lattialla ja leikimme itse kehittämiämme leikkejä. Se oli parasta mitä tiesin.

Äiti otti tässä elämänvaiheessa vastaan yhä enemmän apua vanhemmilta serkuiltamme, siskoiltaan, isän siskoilta, enoiltani ja sediltäni, jotta selviäisi elämästään kahden pienen lapsen kanssa. Yksivuotiaan näkökulmasta elämä lienee ollut suloista. Minua oli siunattu kummankin vanhemman puolelta suurella, lämpimällä, rakastavalla suvulla.

”Atefeh, tule ulos leikkimään!” huusivat serkut minulle, ja minä taapersin pienelle sisäpihallemme, jossa minttu oli vallannut kasvimaan.

Olin suvun kuopus, ja serkuista oli hauskaa leikkiä kanssani. He katsoivat perääni, kun aikuiset naiset kolistelivat keittiössä kattiloitaan ja nakersivat suolattuja auringonkukansiemeniä.

Jos vain olisin kyennyt pysäyttämään ajan, sinne olisin jäänyt.

Kaikista lukemattomista suvun naisista isän sisko Afsaneh oli minulle läheisin. Hän oli muutamaa vuotta äitiä nuorempi, naimaton ja lapseton. Voi miten paljon rakastinkaan Afsaneh-tätiä! Ja miten me leikkimmekään, ja miten hän silittikään poskiani ja kuivasi kyyneleitäni, jos olin kaatunut ja satuttanut itseäni. Afsaneh-tätiin turvauduin, jos äiti ei ollut paikalla. Melika oli vastoin tahtoaan joutunut palaamaan Mujahidinin töihin kartuttaakseen talouskassaa. Muutaman kuukauden vanha Amin sylissänsä hän lähti salaisiin tehtäviinsä ja jätti minut moneksi tunniksi Afsaneh’n huostaan. Tätini varmaankin aavisti, mistä oli kyse, mutta kaikkien asianosaisten vuoksi hän ei kysellyt. Niin kuin muutkin sukulaiset, myös hän toivoi, että liikkeen yhä hankalammaksi käyvä taistelu lakkaisi kiinnostamasta kälyä. Afsaneh ja hänen perheensä olivat jo luopuneet yrityksistä taivutella isääni. Sen sijaan Afsaneh tiesi, että Melikan suvunkin mielestä pariskunnan pitäisi vähentää aktiivisuuttaan liikkeessä, ja siksi Afsaneh käytti tilaisuutta hyväkseen ja yritti vaikuttaa äitiin. Hänellä ei ollut aavistustakaan siitä, että Melika ja Hassan suunnittelivat jo täyttä vauhtia jotain aivan muuta.

Minusta äiti oli maailman kaunein: hoikka, kapeat posket, suuri nenä, mantelinmuotoiset silmät ja – mitä eniten rakastin – pitkä, korpimusta, piikkisuora tukka, jonka läpi juoksutin usein sormiani. Kaikki kaunis veti äitiä jossain määrin puoleensa, mikä näkyi joskus arjen kiireistä vapaiksi jääneinä pieninä hetkinä. Sen huomasi vaikka siitä, miten hän saattoi ottaa esiin muutamia koruja piiloistaan, ja ennen kaikkea siitä, miten hän piti huolta minusta aivan kuin olisin ollut hänen nukkensa. Jos hänellä oli vain pikkuisenkin ylimääräistä rahaa, hän kiiruhti ostamaan lankaa neuloakseen minulle uuden mekon. Tai uudet valkoiset polvisukat, jos vanhoista oli jo tullut liian ruskeat tepastellessani sandaaleissani pölyisillä kaduilla.

”Katsopas, kaunis tyttöni, mitä olen ostanut!” hän riemuitsi ja taltutti hiukseni kahdella sinisellä delfinisoljella. ”Kiharia hiuksia pitää rakastaa vähän tavallista enemmän, kultaseni, sillä niin paljon ne antavat rakkautta takaisin kauneudellaan.”

Hän tuhlaili minuun kauniita sanoja avatessaan pahimpia takkujani sormillaan ja tarttuessaan sen jälkeen hiusharjaan, jolla alkoi käydä pehmeästi mutta päättäväisesti läpi olkapäille ulottuvia hiuksiani. Harjanvedot rentoutuivat minut. Kehossani kihelmöi lämpimästi, äidin rakkaus tuntui täyttävän minut kokonaan, alkoi nukkua. Äiti harjasi hiuksiani huolellisesti kaikista kulmista, jopa niskasta ylöspäin, jotta itsepintaisimmatkin mustien kiharoideni takut selviäisivät. Hän ei lopettanut, vaikka hiuksista jo oli tullut aivan sileät ja kiiltävät. Siinä me istuimme, hän ja minä. Hänen kätensä hiuksissani, hänen hengityksensä niskassani. Toistuva iltarituaali: hetket, jolloin muita ei ollut olemassakaan kuin me. Kikatin joka kerta, kun hän vei yhden suortuvan nenänsä ja suunsa väliin ja nipisti sen näyttämään viiksiltä.

”Heipä hei, olen Babak-setä! Kuka sinä olet?” hän pelleili matalalla äänellä.

Äiti oli niin hauska, hauskin koko maailmassa.

Eräänä päivänä näin jotain, mikä säikäytti minut.

”Äiti, mitä nuo ovat?”

Osoitin muutamia valkoisia hiuksia hänen päässään. En ollut nähnyt niitä aikaisemmin, ja ne erottuivat mustan joukosta.

”Ne ovat valkoisia hiuksia. Niitä tulee, kun vanhenee.”

Peitin suuni käsilläni ja aloin itkeä.

”Mikä sinulle nyt tuli, kulta?”

”Äiti, et saa kuolla!”

Äiti nauroi, veti minut syliinsä, suukotteli otsaani ja lohdutti, ettei hän kuolisi vielä moneen vuoteen. Olisimme yhdessä aina, hän vakuutti.

Äiti vei minut paikalliseen kenkäkauppaan. Se ei ollut suinkaan tavallista. Yleensä hän sai tarvitsemiaan tavaroita perinnöksi joltakulta toiselta, tai sitten hän kävi nopeasti torilla täydentämässä jonkin välttämättömän tuotteen varastoa. Niinpä olikin sitä merkittävämpää, että kasvettuani ulos kengistäni pääsin hänen kanssaan kenkäkauppaan. Sain kuljeskella nahan hyvässä tuoksussa, hipelöidä kiiltäviä solkia ja jopa kokeilla kaupan kauniita tuotteita.

Eräällä hyllyllä oli punaiset nilkkaremmilliset ballerinat. Silmäni lukkiutuivat niihin kuin magneettiin.

”*Azizam*, rakas, istu tähän, niin voit kokeilla näitä kenkiä.”

En käsittänyt mitään. Oliko äiti juuri pyytänyt minua kokeilemaan nimenomaan niitä punaisia kenkiä?

Samapa se, ettei Melika ollut ajatellut ostaa juuri niitä kenkiä. Samapa se, että ne olivat kalliimmat kuin mihin hänellä oikeastaan oli varaa. Hän oli nähnyt tyttärensä ilmeen kirkastuvan tavalla, jota ei ollut koskaan ennen nähnyt, joten hän ei voinut olla tarttumatta juuri siihen pariin.

Pienet jalkani solahtivat kiiltäviin, punaisiin kenkiin, enkä ollut uskoa silmiäni niitä katsellessani. Ne olivat kauneinta, mitä olin koskaan nähnyt. En ollut koskaan elämässäni tuntenut itseäni niin tyylikkääksi. Katselin alas jalkoihini, jotka näyttivät säihkyviltä, kirkkaanpunaisilta karamelleilta. Äiti kysyi, pidätkö niistä. Olin niin hämmentynyt, että kykenin vain nyökkäämään. Kenkäkauppias ja äiti tunnustelivat vuorotellen, paljonko kannan ja varpaiden ympärille jäi tilaa, ja sain kävellä kaupassa pari kierrosta.

”Ne ovat täydelliset, otamme ne!” äiti sanoi. ”Muita ei tarvitse katsoa.”

Sitten tilanne sai kääntein, joka sai äidin hämmästyttämään.

”Ei äiti, ei oteta niitä!”

Äiti ei ymmärtänyt minua. Hän alkoi esittää kysymyksiä, mutta vastaukseni oli aina sama, en halunnut niitä. Kun hän protesteistani huolimatta meni kassalle maksamaan, nostin metelin, kiskoin häntä hameesta ja huusin kovalla äänellä:

”Ei ei ei! Äiti! En halua! Ei!”

Kun silmistäni alkoi valua kyyneleitä, äidin piti keskeyttää kaupan teko, ja ensimmäistä kertaa elämässäni hän suuttui minulle. Hän tarttui tiukasti pieneen käteeni ja lähti kotiinpäin ripein askelin. Kengät jäivät kauppaan.

”Hyi sinua, Atefeh! Miksi teit niin? En voinut ymmärtää käytöstäsi. Häpesin sinua.”

En vastannut hänelle, surin niin kenkiä, joista melkein oli tullut omani. Äiti oli minulle vihainen, eikä se johtunut pelkästään käytöksestäni vaan myös siitä, että en selittänyt hänelle syytä siihen. Hän ei osannut ratkaista tilannetta muuten kuin viemällä minut suoraan Afsaneh-tädille. Täti osaisi varmasti puhua minulle järkeä ja jopa udella minulta, mihin olin oikein pyrkinyt. Olimme tuskin päässeet eteisen ovesta sisään, kun äiti jo työnsi minut Afsaneh'n hoteisiin.

Suvun piirissä minut tunnettiin kuuliaisena, kohteliaana ja ystävällisenä lapsena. Suku, ystävät ja tutut kysyivät aina äidiltä, mikä hänen salaisuutensa oli.

”Ei mikään”, äiti vastasi aina. ”Atefeh vain syntyi sellaisena, usko-
kaa tai älkää.”

Kun nyt olin asettunut poikkiteloin äitiä vastaan ja vieläpä muiden
nähdessä, hän ei yhtään tiennyt, miten tilanteen hoitaisi. Hän hämmen-
tyi, aivan niin kuin Afsaneh’kin hämmencyi vihaisen kälyn ja harvinaisen
murheellisen veljentyttären yllättävästä vierailusta. Afsaneh veti
minut sivuun ja halasi minua pitkään ja hellästi. Tarvitsin sitä, sillä
olin itsekkin yhtä hämmencytynyt. Ensiksikin siitä, millaisen kummalli-
sen kiusauksen kengät olivat synnyttäneet. Toiseksi siitä, kuinka vai-
kean päätöksen olin joutunut tekemään. Tati kuivasi tutulla pehmeällä
kädenselällään kyneleeni ja kysyi, miksi itken.

”...miksi...?”

”Miksi mitä, Atefeh?”

”Miksi minun pitäisi saada kengät? Äidinhän kengät ovat niin rik-
kinäiset.”

Elin kuplassa, jossa pikkuveljeni jokelteli ja äiti puuhaili yrittäjäharjoitustaan, mutta sen ulkopuolella oli tapahtumassa muutos. Rankka taloudellinen tilanne oli alkanut rasittaa vanhempiani. Kun siihen vielä yhdistyi jokapäiväinen vangituksi – tai mikä vielä pahempaa – teloitetuksi tulemisen pelko, he olivat ryhtyneet pohtimaan vaihtoehtojaan. Joka päivä he joutuivat todistamaan tovereidensa katoamisia. Osa oli pidätetty, ja osa taas oli yksinkertaisesti jättänyt Iranin taakse ja liittynyt maanpaossa oleviin Mujahidinin sotilasjoukkoihin, joiden tempauksista oli tullut aina vain laajempia ja tuhoisampia. Tuhansia Mujahidinin jäseniä oli saanut surmansa surullisenkuuluisasti epäonnistuneessa sotilaallisessa hyökkäyksessä, joka tunnetaan nimellä Forough Javidan. Nyt liikkeen johto vetosi saadakseen lisää sotilaita liittymään riveihin.

Samana vuonna, kun minä synnyin, Mujahidinin ylin johtaja Massoud Rajavi oli tehnyt sopimuksen Saddam Husseinin kanssa. Sovittiin, että organisaatio sai vuokrata Irakista maata ja vastineeksi Iranista ja Irakista tulisi liittolaisvaltiot Mujahidinin otettua vallan Iranissa. Mujahidin sai Bagdadin ulkopuolelta autiomaan-alueen vapaaseen käyttöön, ja sinne pystytettiin Camp Ashrafin leiri. Aiemmin liike oli hajautunut eri puolille Iranin rajaseutuja, mutta nyt se siirsi nopeasti kaikki voimansa uuteen viralliseen tukikohtaan.

Iranin ja Ranskan välinen suhde oli ollut saahin vallan aikaan mitä parhain. Sillä perusteella Ranskan hallitus antoi uuden hallinnon vastustajillekin suojaa maassaan. Niinpä Mujahidinin ylin johto oli kyyntynyt kohta Iranin vuoden 1979 vallankumouksen jälkeen pakenemaan Ranskaan, mutta ei siinä kaikki: se oli saanut jopa mahdollisuuden perustaa pakolaishallituksen Pariisin esikaupunkeihin. Pakolaishallitus kokosi yhteen kaikki Iranin islamilaista tasavaltaa vastustavat. Joukossa oli kommunisteja, kurdeja, kansallisdemokraatteja, työläis-

liikkeen jäseniä, vasemmistoa, liberaaleja. Kyseessä oli edustajisto, joka antoi toivoa. Nyt oli oikeasti liittouduttu.

Mujahidinin jäsenille diktatuurin vastaisesta taistelusta luopuminen oli mahdoton ajatus. Heidän vieraantumistaan vain kasvatti se, ettei useampi heidän perheenjäsenistään liittynyt liikkeeseen. He taistelivat voimakkaan idealismin voimalla ja olivat lojaaleja johtajalle. Nyt kun johto oli muuttanut maasta, he seurasivat sen jalanjäljissä. Kun jäseniä houkuteltiin liittymään sotilasjoukkoihin, he tottelivat. He olivat vakuutuneita omasta paremmuudestaan muihin ihmisiin verrattuna, heillä kun oli sitkeyttä, uhrautumishalua ja visioita tulevaisuudesta. Heillä oli kutsumus, päinvastoin kuin tavallisilla ihmisillä, joita organisaatiossa pidettiin heikompina, vähemmän älykkäinä tai peräti vihollisina.

Siihen päivään asti, kun Mujahidin kutsui kaikkia jäseniään Camp Ashrafiin, vanhempani olivat kuin ketkä muut tahansa. He eivät koskaan olleet osallistuneet vallankaappaukseen tai kantaneet asetta. Nyt heidän kaltaistensa nuorten kannattajien ainoa vaihtoehto oli liittyä liikkeen kasvaviin joukkoihin Irakiin. Heille luvattiin koti, turvallisuus, koulutus ja, mikä kaikkein tärkeintä, tulevaisuudenkuva yhteisestä, vapaasta, demokraattisesta Iranista, jossa kaikilla olisi taatusti taas oma paikkansa. Heti kun mullahit olisi syösty vallasta.

Suunnitelmat saivat kapuloita rattaisiin, kun äitini havaitsi samaan aikaan odottavansa kolmatta lasta. Minä en tiennyt heidän pohdinnoistaan tai tulevasta uudesta sisaruksesta mitään. Olin äidin pieni tyttö, joka vaati saada kantaa ostoskassessa, nakerteli herkkunaan kylmiä kurkunpalasia ja suojeli hurjasti rakastamaansa pikkuveljeä. Tätini ja minä nauroimme edelleen kilpaa, ja rakastin turvallista elämäni aikuisten lämpimässä sylissä.

Vanhempieni oli toimittava nopeasti. Hassan aikoi matkustaa Irakiin, mutta Melika vastusti päättäväisesti sitä, että tämä jättäisi hänet yksin kohta kolmen lapsen kanssa. Äidillä kun oli menneisyytensä liikkeen palveluksessa, hänen ja lasten tulevaisuus olisi etukäteen tuomittu, jos hän jäisi Iraniin. Koska Hassan ei nähnyt muuta vaihtoehtoa kuin totella johtajien käskyä, Melika oli pakon edessä.

Kun äiti kertoi Afsaneh'lle, mitä oli kohtalostaan päättänyt, tätini valahti maahan, tarttui äidin jalkoihin ja itki.

”Melika kiltti, älä tee niin! Pyydän, älä tee niin. On muitakin vaihtoehtoja. Kiltti Melika, pyydän sinua!”

Mutta Melika oli tehnyt päätöksensä. Oli aika hyvästellä kotimaa.

Maasto oli kivistä ja epätasaista, pikku pensaikkoja siellä täällä. Kaksi-
vuotiaat jalkani eivät jaksaneet kävellä pitkään. Jalka ylös, jalka alas,
yritä säilyttää tasapaino, ota vauhtia ja hyppää, voi nyt jalka lipeää.
Kompastuin maahan, sattui, ja polviin ja kämmeniin tuli naarmuja,
mutta en sanonut mitään. Äiti näki, miten yritin pidätellä kyyneleitä.
Meillä oli ollut sinä päivänä vain yksi klementiini keskenämme jaet-
tavaksi. Äiti oli luopunut omasta osuudestaan ja pyytänyt Aminia ja
minua jakamaan klementiinin kahtia. Ahmin omaa puolikastani, ja
mehua valui jo valmiiksi tahriintuneille vaatteilleni. Joka puolella lei-
juva hiekkapöly tarttui kiinni tahmaan. Yritin pyyhkiä sotkua pois
leuastani kädenselällä ja tunsin, miten karheaksi leuan iho oli muut-
tunut kaikesta liasta. Inhosin itseäni tällaisena. Haavoja, pölyä, mön-
jää. Mikä tässä oikein oli meneillään? Mikä kummallinen matka tämä
oli? Miksi emme saaneet ruokaa?

Väsytti. Aurinko porotti niskaan, ja kuoppa, jota en ollut huomannut,
sai minut taas kompastumaan. Tällä kertaa suistuvin avuttomasti
maahan. Veri tihkui kämmenpohjistani ja asettui pölyyn ja kuivuneeseen
klementiininmehuun. Isä oli paikalla saman tien ja nosti minut
pystyyn. Aminin hän oli jättänyt nopeasti äidille. Yleensä he eivät antaneet
minun kävellä niin pitkään, mutta raskaus uuvutti äitiä sen verran,
että välillä hänellä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin ojentaa Amin
isälle. Minä jouduin silloin kävelemään itse.

Pakomme oli alkanut helposti. Matkustimme bussilla Isfahanista
Zahedaniin, Iranin itäosaan, Belutšistanin maakunnan laidalle. Matkan
olimme maksaneet viimeisillä rahoillamme, joten siitä lähtien olimme
varattomia. Olimme olleet olevinamme turisteja ja onnistuneet ottamaan
mukaamme jopa pienen laukun. Zahedanissa lähellä Iranin rajaa tapasimme
meille etukäteen varatun salakuljettajan. Hänen valkoisen pakettiautonsa
takaosassa jouduimme istumaan